

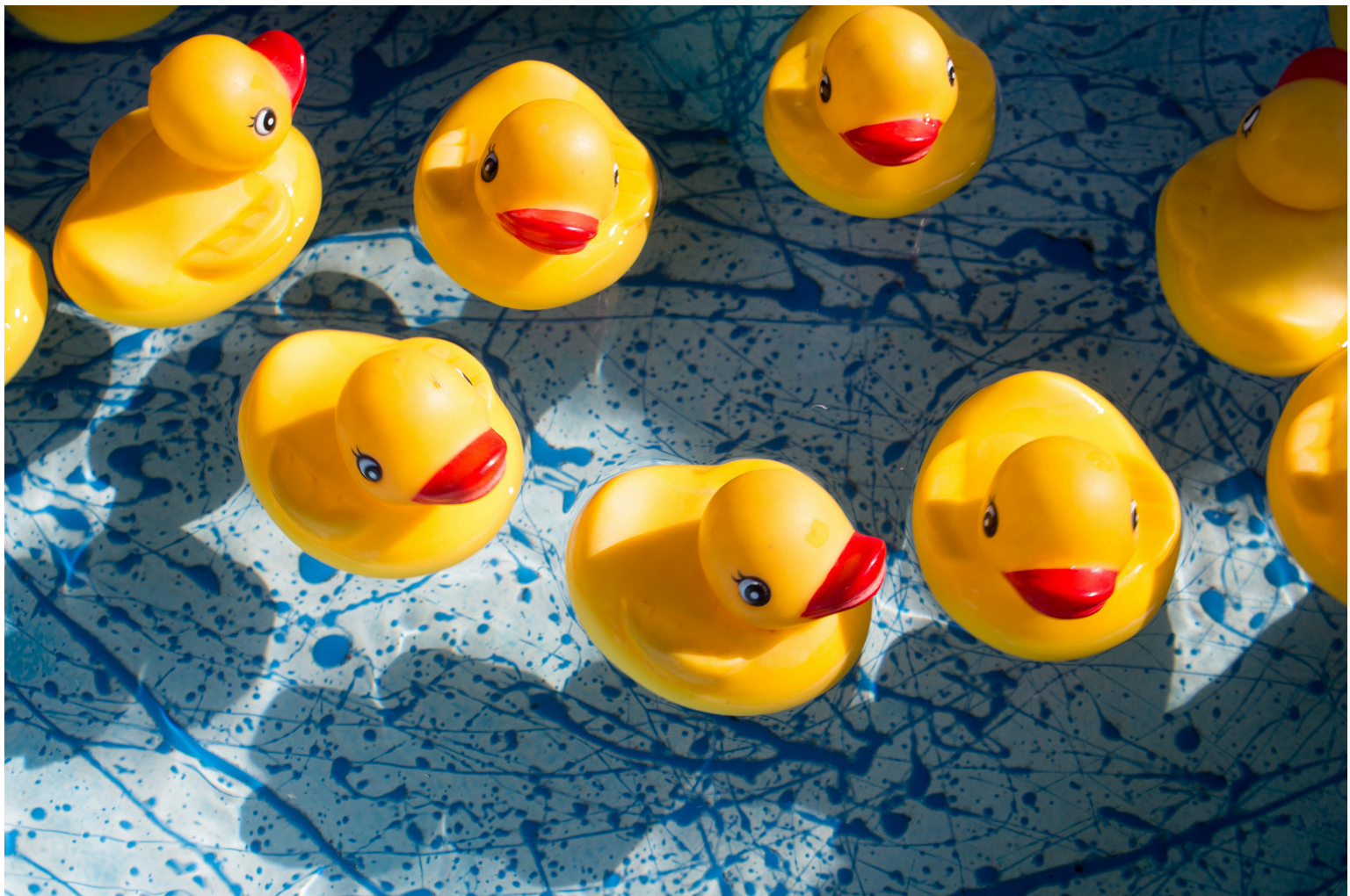

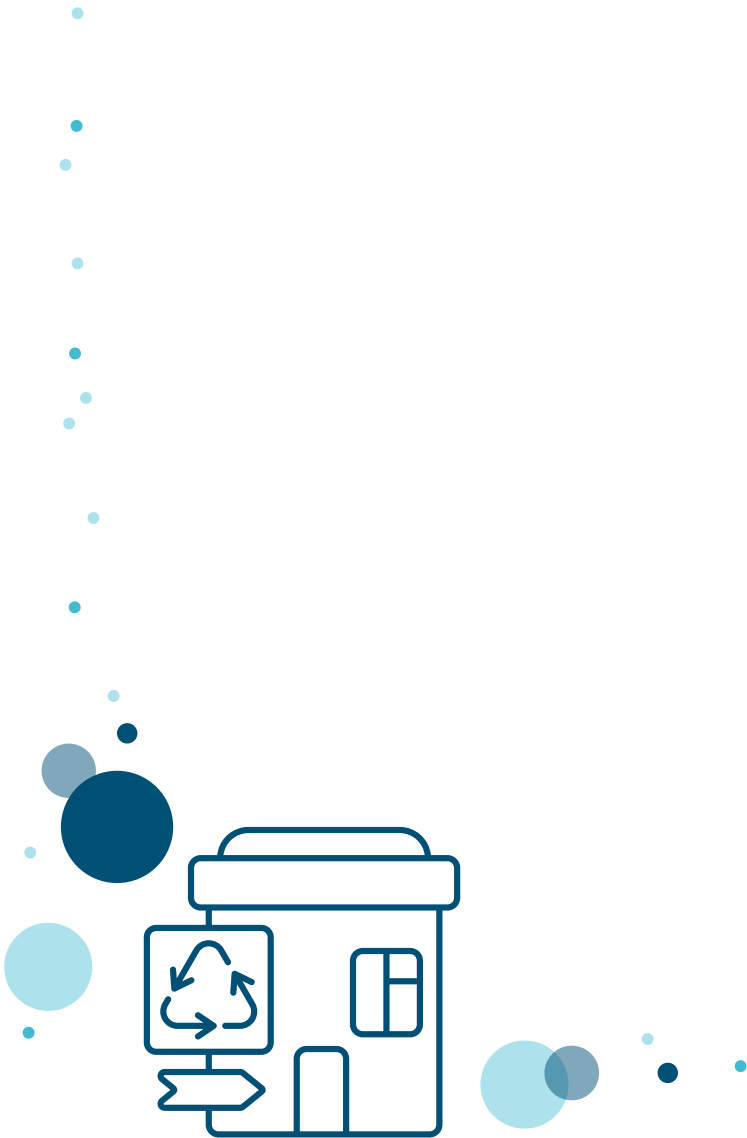
AVFALL SVERIGE

Avfall Sverige

HANDBOK I SÄKRARE ÅTERBRUK

– hälsorisker och varningstecken

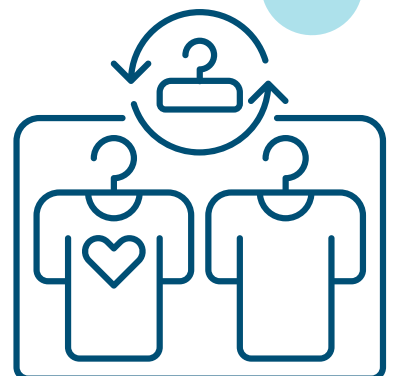
Förord

När kommunen eller andra återbruksaktörer samlar in produkter för återbruk kommer ofta frågan kring säkerhet upp – borde man verkligen sälja gamla lampor, leksaker och sängar? Därför har Avfall Sverige tagit fram denna handbok i ämnet.

Stockholms Stad släppte under tiden handboken skrevs en vägledning om giftfri begagnathandel, riktad till second hand-butiker. Avfall Sveriges handbok har framför allt kommunernas återbruk som målgrupp, den handlar om fler aspekter på säkerhet än kemikalier och går mer in i detalj. Förhoppningen är de två satsningarna ska kunna komplettera varandra. Givetvis kan denna handbok även vara hjälpsam för andra second hand-aktörer och privatpersoner.

Handboken är skriven av Camilla Nilsson, rådgivare på Avfall Sverige, och är kompletterad, korrekturläst och justerad av Agnes Ström, praktikant på Avfall Sverige under hösten 2022. Vissa juridiska delar har Andrea Hjärne, senior jurist på Avfall Sverige, bidragit med. All information är plockad från de myndigheter, företag och organisationer som anges i slutet av handboken.

Malmö, januari 2023

Innehållsförteckning

1. Introduktion	1
1.1. Återbruk är inte helt enkelt	1
1.2. Försiktighetsprincipen	1
1.3. Avgränsning	1
1.4. Produktsäkerhetslag och produktansvarslag	1
2. Material och innehåll att reagera på	3
2.1. Vad kan det finnas för risker med begagnat?	3
2.2. Bekämpningsmedel	3
2.3. Bisfenol	3
2.4. Bly	3
2.5. Flamskyddsmedel	3
2.6. Kadmium	4
2.7. Krom	4
2.8. Kvicksilver	4
2.9. Nickel	4
2.10. PFAS	4
2.11. Plast	4
2.11.1. PVC-plast	5
2.11.2. Mjukgörare	5
2.12. Vägglöss	5
3. Hur kan man urskilja bra kvalitet – vad man kan titta efter	6
3.1. Märkningen ”den överkorsade soptunnan”	6
3.2. CE-märkningen	6
3.3. Miljömärkningar	7
3.4. Kända varumärken	7
4. Produktlista	8
4.1. Saker som aldrig ska säljas	8
4.2. Barnprodukter och leksaker	8
4.3. Böcker	11
4.4. Elektriska och elektroniska produkter	11
4.5. Husgeråd	13
4.6. Möbler	14
4.7. Säkerhetsutrustning	15
4.8. Textilier och kläder	16
5. Vad kan vi göra till nya produkter (”upcycling”)?	18
6. Slutord – när vi rensar bort det farliga går vi mot en säkrare cirkulär ekonomi	19
7. Källor	20
7.1. Informationskällor	20
7.2. Kontakter hösten 2022	20

1. Introduktion

1.1. Återbruk är inte helt enkelt

Återbruk är steg 2 i avfallstrappan efter förebyggande och ska alltså främjas framför materialåtervinning, energiåtervinning och deponering. Dock finns det tillfällen då återbruk är olämpligt eftersom människans hälsa måste komma först och produkter med farligt innehåll måste sluta cirkulera i samhället. Denna handbok finns till för att hjälpa till med identifiering av dessa produkter.

1.2. Försiktighetsprincipen

Handboken ska ses enbart som rådgivning och inte som ofrånkomliga regler. Det lär finnas produkter på marknaden som är säkra att använda trots att denna handbok avråder från återbruk, och tvärtom. Dessutom kommer handboken att åldras från den dag den publiceras, och kan alltså bli inaktuell ju längre tiden går och fler kemiska ämnen upptäcks och förbjuds inom Sverige och EU. Försiktighetsprincipen bör gälla när det kommer till människors hälsa, särskilt när det inte finns tid eller möjlighet att testa produkterna.

Vissa produkter som är trasiga, farliga o.s.v. kan fortfarande ha en marknad genom att ha ett nischat samlarvärde, som vissa serviser, dockor och spel. I dessa fall behöver kommunen ta ställning till om produkten ändå bör säljas, och i så fall med vilken typ av marknadsföring och information. Om en leksak är olämplig för barn men intressant för samlare så bör detta framgå vid försäljning så att leksaken inte används av barn.

1.3. Avgränsning

Denna handbok fokuserar främst på hälsorisker hos framtida användare. Handboken hanterar inte

- Miljöpåverkan hos produkten (även om många hälsorisker även innebär miljörisker)
- Djurrätt och djurhållning hos tillverkaren
- Arbetsförhållanden såsom människoexploatering hos tillverkaren
- Moraliska och etiska värderingar, exempelvis om man bör sälja böcker, filmer och tavlor med rasistiskt/homofobiskt/pornografiskt eller på annat sätt kränkande eller stötande innehåll
- Risker för pengatvätt i samband med insamling för återbruk (när någon skänker stöldgods för att sedan hämta det igen)
- Handel med utrotningshotade djur
- Upphovsrättsproblematik (när man tillverkar något som liknar en redan existerande produkt)

Handboken är främst inriktad på konsumentprodukter och inte bygg- och rivningsmaterial. För bygg- och rivningsmaterial, se separat Avfall Sverige-rapport 2022:01 Byggåterbruksguiden – Bedömning av möjlighet till återanvändning av byggvaror med hänsyn till innehåll av kemiska ämnen.

Det förutsätts i denna handbok att det insamlade avfallet har genomgått förberedelse för återanvändning så att de kan bli säljbara produkter, alternativt att produkterna aldrig blivit avfall.

1.4. Produktsäkerhetslag och produktansvarslag

Två väsentliga lagar som berör risker i samband med hanteringen av återbruk av varor är Produktsäkerhetslagen och Produktansvarslagen, vilka man som företag bör vara medveten om i samband med försäljning/bortskänkning.

Produktsäkerhetslagen (2004:451) är tillämplig på varor som tillhandahålls i såväl näringsverksamhet som offentlig verksamhet och ska se till att de inte skadar konsumenter. Lagen är tillämplig på samtliga begagnade varor, utom i de fall undantag är reglerade i lagen. Exempelvis tillämpas lagen inte om begagnade varor som tillhandahålls som antikviteter och varor som ska repareras eller renoveras innan de kan tas i bruk, om näringsidkaren tydligt informerar konsumenten om att det är fråga om en sådan vara.

Produktansvarslagen (1992:18) reglerar skadeståndsskyldighet för person- och/eller sakskada som en produkt har orsakat på grund av en säkerhetsbrist. Det saknar betydelse om produkten är farlig eller inte, om den är ny eller begagnad. Ej heller inverkar produktens användbarhet eller form. Framgår det inte av en skadegörande produkt som är tillverkad, frambringad eller insamlad här i landet vem som är skadeståndsskyldig är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd enligt denna lag, om han inte inom viss angiven tid anvisar någon som har tillverkat, frambringat eller insamlat produkten eller marknadsfört den som sin eller tillhandahållit den för honom. Vidare förskrivs att om det inte framgår av en importerad produkt som har orsakat skada vem som är importör är var och en som har tillhandahållit produkten skyldig att betala skadestånd om han inte inom viss angiven tid anvisar en ansvarig importör eller den som har tillhandahållit produkten för honom.

Det finns alltså en risk för att skadeståndsskyldighet kan uppkomma vid återanvändning. Det finns emellertid ett undantag även från detta. Den som kan visa att han inte har satt produkten i omlopp i en näringsverksamhet kan på så sätt undvika ansvar.

Sammanfattningsvis framstår risken för skadestånd till följd av brister i de återanvända produkterna vara väldigt liten. Men det finns ändå anledning att alltid vara noggrann med att såväl skylta på försäljningsstället som att i avtal och på kvitton upplysa om att det är fråga om begagnade varor och att dessa säljs i befintligt skick. En utformning på varan skulle således kunna formuleras på följande sätt:

”Denna vara säljes i befintligt skick. Varan är ej funktions- och säkerhetstestad.”

Man skulle även på anslag kunna skriva att

”Samtliga varor säljes i befintligt skick. Varorna är ej funktions- och säkerhetstestade om inte annat uttryckligen anges.”

Se även Avfall Sveriges Guide 9 - Juridiska förutsättningar för förebyggande och återanvändning. Den går in mer på djupet om:

- Förberedelse för återanvändning av avfall
- Erbjudande att förbereda avfall för återanvändning
- Främjande av återanvändning av produkter och komponenter
- Finansiering av förberedelse för återanvändning och försäljning av produkter och komponenter
- Förebyggande av avfall

2. Material och innehåll att reagera på

2.1. Vad kan det finnas för risker med begagnat?

Riskerna med begagnat kan delas upp i två kategorier:

1. hur produkten är tillverkad
2. hur produkten använts

Om en produkt tillverkats för länge sedan eller i ett annat land med lägre krav så är det en risk i sig eftersom produkten kan innehålla ämnen som är farliga och förbjudna i dagens EU.

Hur produkten har använts innebär också en risk för framtida användning, eftersom man inte vet om den tidigare ägaren har utsatt produkten för något olämpligt; exempelvis om bilbarnstolen varit med om en krock, om vägglöss hamnat i madrassen, eller om en utbildad person bytt sladdarna i sänglampan. Dessutom kan produkten komma till verksamheten ofullständig, det vill säga att den saknar bruksanvisning, skydd eller andra viktiga komponenter som gör användningen säker för konsumenten. Att produkten saknar delar är inte alltid lätt att se, exempelvis lösa fingerskydd som medföljer grönsaksmandoliner.

Nedan följer en lista över några av de ämnen/material som är problematiska om de hittas i produkter. Listan är inte heltäckande utan det finns ämnen som är hälsofarliga som inte nämns här. Ofta är ämnena eller materialet inte farliga vid engångskontakt utan de är förbjudna eller begränsade för att undvika långvarig eller upprepad exponering, särskilt hos barn.

2.2. Bekämpningsmedel

Äldre ulltextilier kan ha behandlats med numera förbjudna giftiga bekämpningsmedel såsom Mitin och Eulan (varianter av DDT). Medlen går inte att tvätta bort och är förbjudna sedan 1970-talet. Dessa äldre ulltextilier räknas som farligt avfall. Det kan gälla produkter såsom mattor, filter och tröjor.

2.3. Bisfenol

Bisfenol-läckage ur plast sker främst i gammal plast, både för att nytillverkad "färsk" plast inte läcker bisfenol, och för att bisfenol är förbjudet i nappflaskor i EU sedan 2011. I Sverige är bisfenol A även förbjudet i matförpackningar för barn upp till tre år.

2.4. Bly

Sedan 2016 är det förbjudet med bly i produkter som barn kan stoppa i munnen, och det är även förbjudet i leksaker, men äldre produkter eller produkter utanför EU kan fortfarande vara ett problem. Bly har hittats i metalldetaljer såsom tryckknappar och dragkedjor, och även konstläder såsom handväskor, särskilt konstläder som färgats röda, gula, gröna och orangea. Utländskt keramiskt hantverk och äldre keramik kan ha bly i glasyren som kan lösas ut i maten. Bly skadar nervsystemet och är särskilt farligt för barn och foster.

2.5. Flamskyddsmedel

Flamskyddsmedel används i produkter som kan vara brandfarliga, exempelvis plaster, elprodukter, textilier och möbelstoppning. Vissa flamskyddsmedel är misstänkt hormonstörande och bromerade flamskyddsmedel kan leda till ökad risk för cancer.

2.6. Kadmium

Kadmium kan ge cancer, njurskador och benskörhet och finns bland annat i uppladdningsbara batterier och gammal plast, exempelvis konstläder. Kadmium i batterier är förbjudet i EU sedan 2015, med några undantag.

2.7. Krom

Krom finns bland annat i impregnerat trä. Krom finns även vid lädergarvning, och läder som inte blivit korrekt garvat kan fått trevärt krom ombildat till farligt sexvärt krom. Problemet med dålig garvning är främst i läder från icke-EU-länder. Sexvärt krom kan orsaka allergi och cancer, men även trevärt krom kan orsaka allergi vid hudkontakt. Vegetabiliskt garvat läder garvas inte med krom.

2.8. Kvicksilver

Kvicksilver är en mycket farlig tungmetall eftersom den kan påverka nervsystemet, och finns bland annat i gamla kvicksilvertermometrar. Sedan 2009 är kvicksilver förbjudet i Sverige vilket betyder att inga varor som innehåller kvicksilver får släppas ut på den svenska marknaden, varken nya eller begagnade varor får säljas. Kvicksilver i batterier är förbjudet i EU sedan 2015, med några undantag. De undantagen gäller exempelvis ett fåtal lågenergilampor och batterier.

2.9. Nickel

Nickel finns i många olika produkter, exempelvis i smycken, klockor, knappar, spännen och handtag. Nickel är allergiframkallande vid hudkontakt och när man väl har fått allergi så har man det resten av livet. Man bör alltså inte utsättas för nickel i onödan. Nickel har begränsats i vissa produkter inom EU men äldre produkter eller produkter utanför EU kan fortfarande vara ett problem.

2.10. PFAS

Det finns nästan 5000 sorters PFAS-ämnen, alla skapade av människan för att vara fett-, vatten- och smutsavvisande. PFAS kan hittas i exempelvis ytterkläder, tält, sportkläder, skor och stekpannor med märken som Gore-Tex och Teflon. Enligt Kemikalieinspektionen bör alla PFAS betraktas som hälsoskadliga, inte bara de som är klassificerade som reproduktionsstörande och misstänkt cancerframkallande, och som är förbjudna idag, såsom PFOA och PFOS. Studier har visat att PFAS kan påverka bland annat immunförsvaret och leverenzymmer.

2.11. Plast

Plast är ett problematiskt material vars krav skärps hela tiden inom EU och som ständigt ifrågasätts för dess kemiska innehåll, exempelvis bisfenol, flamskyddsmedel, kadmium, PVC och ftalater. Även servis och bestick av exempelvis bambu eller majs med inblandad plast/melamin är förbjudet eftersom ämnen kan släppa från tallriken och hamna i maten när naturmaterial blandats med plast. Generellt bör man vara försiktig med att återbruka plastprodukter eftersom det är svårt att veta vilka förbjudna ämnen som det kan finnas i, särskilt om produkten kommer att användas av barn eller i samband med livsmedel, exempelvis leksaker eller köksredskap.

2.11.1. PVC-plast

PVC-plast är hård men kan vara mjukgjord med hjälp av mjukgörare (se 2.11.2 Mjukgörare), men även hård är den problematisk eftersom den består av det cancerframkallande ämnet vinylklorid. Produkter som innehåller PVC-plast kan ibland vara märkta med en 3:a i en triangel, se Figur 1.

Figur 1 Plastklassificering för PVC

2.11.2. Mjukgörare

PVC-plast och andra plaster kan vara mjuka med hjälp av mjukgörare såsom klorparaffiner eller ftalater. EU har bedömt fyra ftalater vara hormonstörande och ha effekter på fortplantning och fosterutveckling. Från år 2020 är flera ftalater förbjudna i alla slags varor, från att tidigare ha varit förbjudna i leksaker och barnvårdsprodukter.

2.12. Vägglöss

Vägglöss kommer fram på natten för att suga blod. Främst hittas de i möbler och textilier som människor sover i såsom soffor, lakan och sängar, men de kan även finnas på annan inredning, särskilt eftersom de gillar papper, trä och att gömma sig i närheten av sovplatsen.

Vägglöss är ljusskygga och kan ligga i dvala i ett år om möbeln inte används och är dessutom ganska genomskinliga när de inte ätit, så räkna inte med att se några. Titta i stället efter avföringen i form av små svarta prickar i träet eller textilierna, eller rena blodfläckar. Om man fuktar de svarta prickarna och lyckas smeta ut dem med fingret så kan det vara ett tecken på att fläckarna är just blod eller vägglössspillning. Ibland kan man också hitta skalbitar och ägg.

Vägglöss kan dödas genom att tvätta varan i 60 grader C, alternativt värmebehandla i torkskåp/bastu eller frysa i tre dygn (-18 grader C). Det är viktigt att hela föremålet får rätt temperatur, vilket kan kräva att man på något sätt cirkulerar luften i exempelvis en bastu. Vid minsta osäkerhet kan det vara bättre att låta bli eller kontakta en saneringsexpert än att försöka behandla varan själv.

3. Hur man kan urskilja bra kvalitet – vad man kan titta efter

Sverige och EU har ofta strängare regler för exempelvis brandsäkerhet i elektronik och kemikalier i barnleksaker än andra länder. Dessa regler blir allt strängare med tiden – produkter som tillverkats för att inte säljas i EU eller är väldigt gamla riskerar alltså att innehålla ämnen eller vara tillverkade på ett sätt som inte hade varit tillåtet i dagens EU.

För att skydda konsumenter finns det märkningar som på olika sätt försäkrar om att produkten uppfyller vissa krav eller genom sin existens visar att produkten är hyfsat nytillverkad. Saknas vissa märkningar tyder det på att produkten är gammal och/eller har direktimporterats in till Sverige av konsument genom exempelvis e-handel eller som en semestersouvenir.

Symbolerna nedan är mer allmänna märkningar. Märkningar som används mest inom specifika produktkategorier tas upp i produktlistan i kapitel 4.

3.1. Märkningen ”den överkorsade soptunnan”

Den överkorsade soptunnan ska finnas på elprodukter, se Figur 2. Har märkningen ett tjockt streck under betyder det att produkten släpptes på marknaden efter augusti 2005. Produkter äldre än 2005 uppfyller inte alla krav som finns idag. Dessutom finns det risk för att komponenter åldrats, torkat ut och spruckit, exempelvis isoleringen på sladdar och kablar.

Figur 2 Den överkorsade soptunnan. Ett tjockt streck undertill, som här, visar att produkten släpptes på marknaden efter augusti 2005.

3.2. CE-märkningen

CE-märkningen som visas i Figur 3 ska finnas på en del produkter, bland annat solglasögon, elprodukter och leksaker, för att visa att de uppfyller de krav som finns för att produkterna ska kunna få säljas i EU. Detta inkluderar exempelvis att vissa ämnen inte används eller bara används i godkänd mängd. Ett problem är dock att CE-märkningen görs av tillverkaren själv och inte av en oberoende part, vilket sätter stor tilltro till att tillverkarna inte märker sina produkter bedrägligt eller felaktigt.

Observera att det finns produkter som inte får CE-märkas, exempelvis möbler, nappar och barnartiklar och alltså alltid saknar märkning.

Figur 3 CE-märkningen tyder på att produkten uppfyller de krav som finns inom EU för att kunna ha märkningen men är ingen garanti eftersom tillverkaren sätter dit märkningen själv.

3.3. Miljömärkningar

Miljömärkningar, beroende på typ, kan vara ett tecken på att produkten är tillverkad med mindre kemikalier och därför kan tänkas vara säkrare än omärkta, men detta är ingen garanti. Det bästa är miljömärkningar av Typ 1, det vill säga oberoende märkningar – märkningar som producenterna själva står för kan ha lägre eller andra krav. Två Typ 1-märkningar som visas i Figur 4 är Svanen och Bra miljöval som exempelvis båda förbjuder PFAS i textilier.

Figur 4 Miljömärkningar Svanen och Bra miljöval är båda Typ 1-märkningar som förbjuder PFAS i textilier.

3.4. Kända varumärken

Kända varumärken hoppas man har kunskap om de tillstånd och regler som ska följas för att säkerhetsställa att en produkt är säker. Om deras produkter skulle visa sig vara dåliga på något sätt är kända varumärken också ofta benägna att snabbt dra tillbaka produkterna från marknaden eftersom de är medvetna om sitt varumärke och sitt rykte. Okända varumärken har inte samma garanti vad gäller koll och kontroll på sina produkter.

Förfalskade produkter (piratkopior), som försöker efterlikna kända varumärken eller produkter, tillverkas ofta med färre kontroller och risken för att de inte uppfyller alla nödvändiga krav är stor.

4. Produktlista

4.1. Saker som aldrig ska säljas

Saker som är avfall, farligt avfall, allmänfarliga, olagliga och så vidare ska inte säljas av flera skäl, varav säkerhet och hälsa är två. Dessa föremål ska tas om hand av rätt aktör såsom polisen eller utbildade kemister. Att sälja sådant som kan kräva andra tillstånd, såsom livsmedel, alkohol och läkemedel, är inte heller att rekommendera för ett kommunalt återbruk. Verksamheten bör ha rutiner och säker mellanförvaring för föremål som kommer in men som inte bör säljas.

Exempel på saker som inte ska säljas utan vidare:

- Explosivt exempelvis fyrverkerier, ammunition, nödraketer, pansarskott och ammunition
- Sådant som uppmanar till illegal aktivitet eller kräver tillstånd/licens/recept för att använda, exempelvis vapen och narkotika
- Läkemedel och medicintekniska produkter exempelvis sprutor, rullstolar, glasögon och blodtrycksmätare
- Farligt avfall eller farliga produkter som kan kräva försäljningstillstånd såsom gasbehållare, bekämpningsmedel, rengöringsmedel och tändvätska
- Livsmedel och djurfoder
- Föremål tillverkade av hotade djur och växter exempelvis brödgran, riopalisander, krokodilskinn, elfenben eller uppstoppade djur, se Figur 5. Att sälja dessa kan vara förbjudet eller kräva tillstånd. Läs mer hos Jordbruksverket
- Personliga handlingar såsom födelseattest, pass och körkort. Det är handlingar som måste meddelas ägaren eller anmälas som hittegods till polisen
- Säkerhetsutrustning om man inte är helt säker. Läs mer i 4.7 Säkerhetsutrustning

Figur 5 Var försiktig med elfenben och annat gjort av hotade arter. Foto: @hnnstp, Unsplash

4.2. Barnprodukter och leksaker

Barnprodukter ska man vara särskilt vaksam med eftersom barn är extra känsliga för farliga ämnen. Detta eftersom de inte är färdigutvecklade, äter mycket i förhållande till sin kroppsvikt, och utforskar genom att känna och smaka på saker. Lagstiftningen förnyas ständigt i samband med ny forskning, så äldre barnprodukter kan innehålla kemikalier eller halter som inte är tillåtna i dagens nyproducerade varor. Exempelvis kan mjukgjord PVC-plast innehålla ftalater som är förbjudet i leksaker och barnvårdsprodukter som kan stoppas i munnen sedan 2007. Stark lukt hos barnprodukten är tecken på att den kan innehålla ftalater eller allergiframkallande doftämnen. Numera är det förbjudet att sälja dryckeskärl (exempelvis nappflaskor och pipmuggar) för barn under tre år i polykarbonat, en hårdplast som kan innehålla bisfenol A. Plasten kan ibland kännas igen av märkningskombinationen PC och en 7:a i

en triangel, se Figur 6. Observera att enbart en 7:a är en betäckning för ”övriga plaster”. Även servis och bestick av naturmaterial såsom bambu eller majs med inblandad plast/melanin är förbjudna eftersom ämnen kan släppa och hamna i maten. Generellt är leksaker efter 2013 säkrare än äldre eftersom EU skärptes leksaksreglerna kraftigt detta år och förbjöd många farliga kemiska ämnen. Förutom rena kemiska faror kan produkter även innehålla delar som barn på olika sätt kan skada sig på, exempelvis genom att de sväljs eller fastnar runt halsen.

Precis som med elprodukter bör man inte återbruka leksaker utan en CE-märkning. Det finns dock produkter som inte får CE-märkas, exempelvis möbler, nappar och barnartiklar och alltså alltid saknar märkning.

Figur 6 Plastklassificering för Polykarbonat

Undvik

- Barnprodukter sålda före år 2013.
- Leksaker av mjukgjord PVC-plast, exempelvis uppblåsbara produkter, badankor, bollar och figurer och dockor med mjuka huvuden som går att trycka in, se Figur 7
- Andra barnprodukter med mjukgjord PVC-plast, exempelvis kläder med tjockt tryck, skor, väskor och regnkläder som exempelvis galon
- Barnprodukter som luktar skarpt av kemikalier, parfym eller mögel
- Naturprodukter med inblandad plast/melamin, exempelvis marknadsförda som ”miljövänliga” bambumuggar, tallrikar och bestick
- Obekanta varumärken
- Produkter i plast, särskilt sådana som kan tänkas hettas upp, såsom matlådor, nappflaskor, skålar och bestick
- Produkter som är behandlade för att vara fett-, vatten och smutsavvisande (exempelvis Gore-Tex), t.ex. ytterplagg, paraplyer, väskor, tält, heltäckningsmattor och skor
- Leksaker och solglasögon utan CE-märkning
- Elektriska leksaker som håller på att gå sönder

Goda tecken

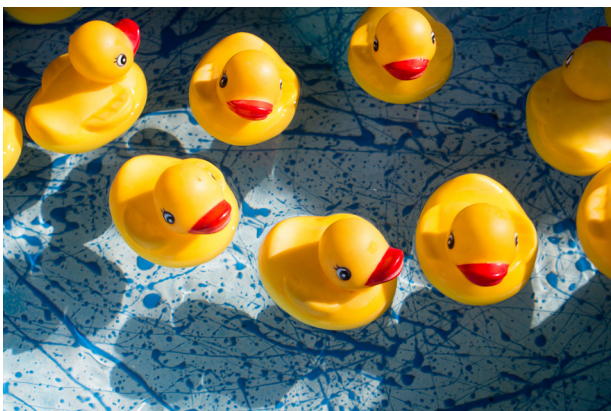
- Miljömärkning, exempelvis Bra miljöval eller Svanen
- Leksaker i textil, hårdplast och trä (omålad, färg i gott skick). Kemikalieinspektionen har sällan hittat farliga ämnen i dessa material
- CE-märkning på leksaker och solglasögon eller dess förpackning/bruksanvisning, se Figur 8. Obs, ska inte finnas på bland annat barnartiklar och nappar
- Om produkten har figurer från en film, bok eller annan media släppt efter 2013, är detta ett gott tecken. Filmfranchises, såsom Toy Story (1995-2019) och Marvels många filmer med Ironman, Hulken och Spindelmannen (2008-2022) kan dock göra detta svårare

Hur gör andra aktörer?

Myrorna undviker att sälja mjuka plastleksaker och kontrollerar olika leksakernas säkerhetsaspekter såsom att det inte finns smådelar som kan utgöra kvävningsrisk.

Björkåfrihet sorterar sedan 2017 ut alla mjuka leksaker som inte bevisligen är producerade efter 2007. I deras sortering uppmärksammar man om leksaker har en mjölig torr hinna, vilket indikerar att plasten innehåller ftalater. Leksaker med silikon har en annan mjukhet som sorteringspersonalen känner igen.

Figur 7 Mjukgjorda PVC-plaster kan innehålla ftalater. Foton: @Pexels, Pixabay (bild 1), @jasonthedesigner, Unsplash (bild 2).

Figur 8 En förpackning med badleksaker med CE-märkning, bild 1, och en snuttefilt med CE-märkning på tvättlappen, bild 2.

Foton: Camilla Nilsson, Avfall Sverige

4.3. Böcker

Likt möbler kan böcker drabbas av vägglöss och mögel. Tecken på vägglöss kan vara ägg, skalbitar eller svarta fläckar.

Undvik

- Böcker med svarta fläckar
- Böcker med missfärgningar eller lukt av mögel

4.4. Elektriska och elektroniska produkter

Elprodukter ska man vara extra varsam med att hantera – är produkten gammal eller importerad finns det risk för exempelvis stötar, brand, tungmetaller och förbjudna kemikalier. Detta gäller även produkter som kan se oanvända ut, eftersom sladdar kan ha torkat och spruckit.

Det är viktigt att testa och provköra produkterna innan de går ut till försäljning. Om det luktar bränt, ryker, låter konstigt (knäpper, surrar, brummar) är det varningstecken för att något kan vara fel med produkten.

Produktsäkerhetslagen 3 § punkt 2 (läs mer om lagen i 1.4 Produktsäkerhetslag och produktansvarslag) säger att lagen inte ska tillämpas vid varor som ska repareras eller renoveras innan de används, om näringsidkaren tydligt informerar konsumenten om att det är fråga om en sådan vara. Detta betyder att om en produkt är så trasig att den uppenbart måste lagas, eller om näringsidkaren informerar om detta, så får den säljas. Om inte, så är näringsidkaren ansvarig för produkten. Kortfattat innebär detta att om sladden inte ser bra ut så kan det vara lämpligt att klippa bort stickproppen inför försäljning för att tydligt visa att produkten måste repareras innan man använder den.

Undvik

- Produkter med mjukgjord PVC-plast, exempelvis slangar och sladdisolering
- Obekanta varumärken – indikator på att produkten kommer utanför EU
- Produkter som vid provkörning
 - Luktar bränt
 - Ryker
 - Låter konstigt (knäpper, surrar, brummar)
- Sladdar som
 - Inte är hela
 - Har trasig eller sprucken isolering, se Figur 13
 - Har isolering med missfärgningar
 - Är lösa och inte sitter fast ordentligt i både stickproppen och produkten

Goda tecken

- Svensk jordad stickpropp, se Figur 11
- Nyaste stickpropparna till taklampor som numera är EU-standard (DCL), se Figur 12
- Märkt med 230V (spänning i svenska vägguttag)
- Tillverkarens adress och namn
- CE-märkning, se Figur 10
- Den överkorsade soptunnan med ett tjockt streck undertill, se Figur 9 och Figur 10. Märkningen ska finnas direkt på produkten, men i vissa fall, ofta när produkten är för liten, hittar man i stället märkningen på förpackningen eller bruksanvisningen

Hur gör andra aktörer?

Myrorna och Björkåfrihet testar funktionaliteten, det vill säga strömförsörjning och att produkten fungerar. Dock testas inte alla funktioner, exempelvis alla stygninställningar på en symaskin eller alla funktioner på en synthesizer.

Myrorna tar inte emot elfiltar eller värmedynor på grund av risken för elektriska stötar och brand.

Figur 9 På mindre produkter, som mindre hörlurar, kan den överkorsade soptunnan i stället finnas på bruksanvisningen. Foton: Camilla Nilsson, Avfall Sverige

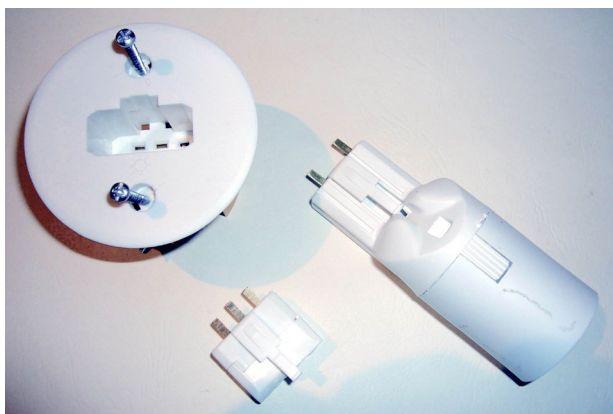
Figur 10 Ibland sitter den överkorsade soptunnan tillsammans med CE-märkningen, som på dessa hörlurar t.v., men ibland är de separata som på undersidan av denna brödrost t.h. Foton: Camilla Nilsson, Avfall Sverige.

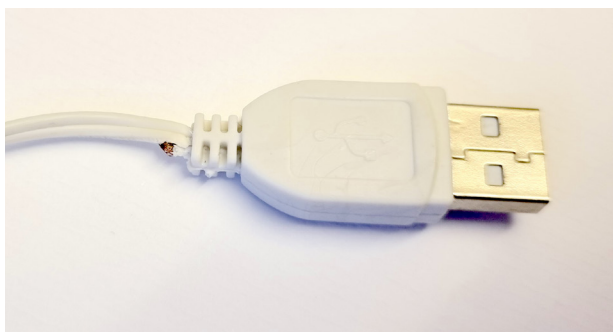
Figur 11 Kontrollera elprodukter så att stickproppen är svensk, gärna jordad som här, och sitter ordentligt fast i sladden. Foto: Camilla Nilsson, Avfall Sverige.

Figur 12 Nyaste varianten av stickproppar och uttag till taklampor, som är numera standard inom EU. Foto: @Janpolan, Wikimedia

Figur 13 USB-sladd med trasig isolering. Foto: Camilla Nilsson, Avfall Sverige

4.5. Husgeråd

Plast innehåller ofta flamskyddsmedel även om många numera är förbjudna inom EU. PFAS kan hittas i produkter som är ämnade att tåla vatten, fett, smuts och värme. Ett fåtal PFAS är numera förbjudna men kan alltså hittas i äldre produkter.

Undvik

- Produkter i plast, särskilt sådana som kan tänkas hettas upp, såsom pastaslevar, stekspadar, matlådor, skålar och bestick
- Mjukgjorda plaster som kan innehålla ftalater, exempelvis plastdukar, tallriksunderlägg, slangar, duschdraperier, kablar, presenningar, djurleksaker
- Keramikkrärl och emaljerade krärl utan märkning eller uppgift om tillverkare som är ämnade för livsmedel
- Produkter som kommer i kontakt med livsmedel och består av plast tillsammans med naturmaterial, exempelvis skålar och bestick i en kombination av bambu/majs och plast/melamin
- Produkter med PTFE, teflon eller annan "non stick"-beläggning, exempelvis stekpannor och grytor

Goda tecken

- "Glas och gaffel"-symbolen indikerar att produkten är säker att använda till mat, se Figur 14.
- Symbol eller text som visar att materialet klarar av höga temperaturer, ugn och/eller mikrovågsugn (brukar kännetecknas med vågor). Se exempel på symboler i Figur 15. Ibland kan det stå text såsom "for microwave use".

Figur 14 "Glas och gaffel"-symbolen visar att produkten är säker för kontakt med livsmedel

Figur 15 Märkningarna som visar på att matlådan tål höga temperaturer, ugn och/eller mikrovågsugn. Se även "glas och gaffel"-symbolen på bild 2 och 3. Bild 1 av Agnes Ström, bild 2 och 3 av Camilla Nilsson, Avfall Sverige.

4.6. Möbler

Möbler har flera risker, bland annat beroende på material, vilken användning de haft och var de förvarats. Möbler som använts i offentlig miljö har ofta någon form av flamskyddsmedel. Om möbler som förvarats på felaktigt sätt, som en gammal säng i garaget eller en soffa i källaren, kan trä och textil börja mögla. Konstläder är ofta plast och kan vara gjort av mjukgjord PVC-plast som innehåller ftalater. Sängar, soffor och andra stoppade möbler där människor sovit kan ha drabbats av vägglöss.

Krom förekommer vid lädergarvning, och läder som inte blivit korrekt garvat kan fått trevårt krom ombildat till farligt sexvärt krom. Problemet med dålig garvning är främst i läder från icke-EU-länder. Sexvärt krom kan orsaka allergi och cancer, men även trevårt krom kan orsaka allergi vid hudkontakt. Vegetabiliskt garvat läder garvas inte med krom. Kadmium, bly och nickel kan återfinnas i både riktigt läder och konstläder.

Undvik

- Konstläder och icke-EU-läder bör undvikas på grund av risk för ftalater respektive sexvärt krom
- Äldre ulltextilier som har etikett med texter såsom "Impregnerad mot mal", "Mitin", "Eulan", "Maläkta", "Malsäkrad", "Mothproofed for life" (innehåller varianter av DDT), se Figur 18
- Möbler med missfärgningar i träet eller textilierna som kan tyda på skadedjur
- Möbler med obehaglig lukt, antingen av kemikalier eller av mögel
- Produkter som är behandlade för att vara fett-, vatten och smutsavvisande, t.ex. vissa möbeltyg och heltäckningsmattor.
- Möbler med små svarta prickar eller blodfläckar (tecken på vägglöss). Ofta i skrevor, sänggram, veck, hörn, dragkedjor, skarvar och andra dolda ställen, se Figur 16.

Hur gör andra aktörer?

- Myrorna säljer inte filter med malmedlet Mitin eller Eulan.
- Björkåfrihet tar sedan ca år 2012 inte in stoppade möbler, soffor eller sängar med tillbehör eftersom denna varugrupp, enligt Björkåfrihet, är den enda produktgruppen som allmänheten ställer frågor och visar oro kring.

Figur 16 Svarta avföringsfläckar och ömsade skal på trä- och textilmöbler. På trämöbeln, bild 1, syns även väggloss, och på den rosa tygmöblen, bild 2, syns vita ägg. Foton: Matteo Lanciano, iStockPhoto

4.7. Säkerhetsutrustning

Exempel på säkerhetsutrustning kan vara exempelvis hjälmar, flytvästar, bilbarnstolar, skyddshandskar, skyddsglasögon och skyddsmasker, se Figur 17.

När det gäller säkerhetsutrustning går bokstavligen säkerheten först – begagnade produkter riskerar att inte vara lika säkra som oanvända och moderna. Dessa bör inte återbrukas alls eftersom man inte vet om deras skydd blivit försämrat eller försvunnit helt på grund av exempelvis en bilolycka eller av att farliga kemikalier hamnat på insidan av utrustningen. All säkerhetsutrustning bör därför gå till återvinning om man inte är helt säker.

Hur gör andra aktörer?

Myrorna säljer inga bilbarnstolar, cykelbarnstolar, hjälmar eller flytvästar.

Björkåfrihet kommer snart att helt sluta med försäljning av hjälmar, barnsitsar, flytvästar och annan säkerhetsutrustning och kommer att ta bort dem successivt. Än så länge ser Björkåfrihet efter om säkerhetsutrustningen är CE-märkt och att märkningen indikerar att det är mer än 5 år till sista användningsdatum eller mindre än 5 år sedan tillverkningsdatum (datummärkta CE-märkningar finns ofta på flytvästar och barnstolar). De ser även om produkten är fabriksny och vid barnbilstol att alla delar och spännen finns med, samt är i nyskick.

Figur 17 Flytvästar och annan säkerhetsutrustning bör inte återbrukas om de är begagnade. Foto: @amutiomi, Unsplash

4.8. Textilier och kläder

På ett sätt är begagnade textilier säkrare för människors hälsa eftersom en del kemikalier och färgrester har hunnits tvättas och slitits bort. Ett undantag är dock DDT-bekämpningsmedel, såsom Eulan och Mitin som finns i ull som malmedel.

Textilier som använts i offentlig miljö har ofta någon form av flamskyddsmedel. Dock finns det fortfarande risk med mjukgjord PVC-plast. När textilierna är begagnade finns också en risk för att de drabbats av vägglöss. Sängtextiler eller möbler som inte kan tvättas ordentligt är en särskild risk. Vägglöss är ljusskygga och kan ligga i dvala i ett år, så räkna inte med att hitta några. Titta i stället efter avföringen i form av små svarta prickar i tyget. Ibland kan man också hitta skalbitar i skrevor och veck. Även PFAS bör man vara vaksam på.

När läder bereds så används en hel del ämnen, varav vissa kan finnas kvar på varan och skada konsumenten. Exempel är krom som används vid garvning (vegetabilisk garvning av läder är fri från krom), men kadmium, bly och nickel kan återfinnas i både riktigt läder och konstläder.

Undvik

- Produkter med mjukgjord PVC-plast, exempelvis konstläder, kläder med tjockt tryck, skor, duschdraperier, väskor och regnkläder
- Textilier med missfärgningar som kan tyda på skadedjur
- Äldre ulltextilier såsom yllefiltar, yllemattor och garn som har etikett med texter såsom "Impregnerad mot mal", "Mitin", "Eulan", "Maläkta", "Malsäkrad", "Mothproofed for life", (se Figur 18)
- Läder som inte kommer ifrån EU
- Textilier med obehaglig lukt av kemikalier eller mögel
- Små svarta prickar eller blodfläckar i tyget (tecken på vägglöss)
- Produkter som är behandlade för att vara fett-, vatten och smutsavvisande (exempelvis med Gore-Tex), till exempel ytterplagg och skor

Goda tecken

- Miljömärkning, exempelvis Svanen och Bra miljöval som båda förbjuder PFAS i textilier

Hur gör andra aktörer?

Myrorna säljer inte filtar och garn med malmedlet Mitin eller Eulan.

Figur 18 Ullfilt med texten "MITIN Varaktigt maläkta mothproofed for life" till vänster på etiketten, som tyder på att den är impregnerad med förbjudna bekämpningsmedel. Foto: Bengt Oberger (@Boberger), Wikimedia

Figur 19 Vägglus och svarta avföringsfläckar vid en dragkedja. Foto: Matteo Lanciano, iStockPhoto

5. Vad kan vi göra till nya produkter ("upcycling")?

Att återanvända produkter genom att återvinna dem till nya produkter, ställer krav på vad produkten använts till och vad den är tänkt att användas till framöver. Extra vaksam bör man vara om man tänker tillverka nya produkter till barn av produkter som inte varit anpassade till barn, eller om produkterna kan ha blivit behandlade för att tåla exempelvis väder, slitage, värme, brand, el, fett eller vatten. Dessutom ställer det extra juridiska krav och ansvar på kommunen som säljer eftersom verksamheten blir tillverkare och inte längre kan hänvisa till att produkten säljs i befintligt skick eller att produkten återintroduceras på marknaden, se Figur 20.

Att upcyclo är inte heller riskfritt för tillverkaren – skärskador, stötar och kemikalier är bara några risker som man uppkomma när man snickrar ihop nya produkter genom att ta isär gamla.

Produkter bör inte återvinnas till produkter med känsligare tillämpning

- Produkter inte avsedda för barn bör inte göras om till barnprodukter, se Figur 21
- Produkter avsedda för utomhusbruk bör inte användas inomhus
- Produkter avsedda för äldre barn bör inte användas av yngre barn
- Produkter som inte är avsedda för att komma i kontakt med livsmedel bör inte användas på det sättet
- Produkter som inte är avsedda att klara extrema temperaturer eller pH-värden bör inte bli det

Figur 20 När man nytillverkar produkter så måste man se till att man följer all lagstiftning och inte utsätter konsumenten för risker. Skärmbild på återkallning av produkt från Konsumentverket.se.

Barn kan strypas av stolen – produkten återkallas

Återkallelse: 6 december 2021

Företaget [REDACTED] återkallar Barnstol Bunny med artikelnummer [REDACTED] på grund av strypningsrisk till följd av ryggstödet konstruktion.

Figur 21 Man bör vara restriktiv med att återvinna produkter till nya, särskilt om produkterna ska användas inomhus eller av barn. Foto: @Sincerelymedia, Unsplash.

6. Slutord – när vi rensar bort det farliga går vi mot en säkrare cirkulär ekonomi

När man rensar bort allt som riskerar att vara farligt är det lätt att tro att det inte blir mycket kvar – och visst ska vi återbruka, men inte på bekostnad av vår egen hälsa, våra barn eller framtida generationer. Arbetet med att fasa ut de skadliga ämnena ut ur kretsloppet är av stor vikt. Ju mer farliga produkter som fاسas ut, desto säkrare och mer motiverat blir det att köpa begagnat i framtiden – något som är viktigt för att man som konsument ska kunna vara en del av omställningen från dagens linjära ekonomi till framtidens cirkulära ekonomi där behovet av jungfruliga material är minimal.

7. Källor

7.1. Informationskällor

1177.se

Anticimex

Avfall Sveriges rapport 2022:01

Byggåterbruksguiden – Bedömning av möjlighet till återanvändning av byggvaror med hänsyn till innehåll av kemiska ämnen

Björkåfrihet

Elsäkerhetsverket

Jordbruksverket

Karolinska Institutet

Kemikalieinspektionen

Konsumentverket och deras upplysningstjänst
Hallå Konsument

Livsmedelsverket

Länsförsäkringar

Miljöstyrelsen

Myndigheten för Samhällsskydd och Beredskap

Myrorna

Naturskyddsföreningen och deras märkning Bra miljöval

Naturvårdsverket

Nyköpings kommun

Ny teknik

Polisen

Rörstrand Museum

Svanen

Synsam

Testfakta

Toxic Loophole – Recycling Hazardous Waste into New Products. Jitka Straková, Joseph DiGangi, Génon K. Jensen. IPEN, 2018.

TryggHansa

Örebro Möbelreovering

7.2. Kontakter hösten 2022

Björkåfrihet (Magnus Nilsson, insamling hållbarhet)

Elsäkerhetsverket (Per Samuelsson, avdelningschef produkt)

Kemikalieinspektionen (Karin Rumar, strategisk rådgivare och Ing-Marie Olsson Ressonner, enhetschef)

Myrorna (Emma Enebog, hållbarhetschef och Urban Bolin, insamlingsamordnare)

Avfall Sverige är kommunernas branschorganisation inom avfallshantering. Det är Avfall Sveriges medlemmar som ser till att avfall tas om hand och återvinns i landets alla kommuner. Vi gör det på samhällets uppdrag: miljösäkert, hållbart och långsiktigt. Vår vision är "Det finns inget avfall". Vi verkar för att förebygga att avfall uppstår, att mer återanvänds och att det avfall som uppstår återvinns och tas om hand på bästa sätt. Kommunen och deras bolag är ambassadör, katalysator och garant för denna omställning.

Adress Baltzarsgatan 25, 211 36 Malmö
Telefon 040-35 66 00
E-post info@avfallsverige.se
Hemsida www.avfallsverige.se